

2017:202

ANTIKNVARISK MEDVERKAN

RYSTAD KYRKOÅRD

RENOVERING AV BOGÅRDSMUR

RYSTAD KYRKOÅRD
RYSTAD SOCKEN
LINKÖPINGS KOMMUN
ÖSTERGÖTLANDS LÄN

ANITA LÖFGREN EK

Bakgrund

Basfakta om objektet

Beskrivning och historik

År 1783 var byggnadsarbetena på den nuvarande kyrkan i Rystad färdigställda men kyrkan invigdes först 1796. Den ersatte då den medeltida kyrkan och byggdes som gemensam kyrka för Rystad och Näsby socknar. Kyrkan och omgivande kyrkogård ligger ca 8 km nordost om Linköping på en svag höjd med utblickar över det fornlämningsrika odlingslandskapet. Till kyrkomiljön hör f d skola, ålderdomshem, lärarbostad och kommunalhus. (Östergötlands länsmuseum 2006)

Flygfoto över Rystad från sydöst, 1965. Mitt i bilden syns den nya kyrkogården som anlades på 1950-talet. Foto i Östergötlands museums samlingar.

Kyrkogården är en stor landsortskyrkogård delad i en ny och en gammal del. Den gamla delen inramas av kyrkogårdsmur och trädkrans som dock tagits bort i öster för att öka öppenheten mot nya kyrkogården. Söder om kyrkan ligger kvarter A som präglas av en stor öppen gräsyta utan häcksystem. Gravvårdarna ligger här mycket glest och en mycket stor del är borttagna. Kvarteret bär dock spår av en ståndsuppdelad kyrkogård med köpegravar utmed murarna och mindre gravvårdar i det inre. En gles spridning av grusade gravar finns också kvar. I norr, kvarter B, finns en minneslund längst i väster. Längst i nordöst finns ett ”reservat” av gammal norrkvartersskarakter som rymmer ett antal vårdar från mitten av 1700-talet fram till ca 1920.

Nya kyrkogården präglas av häcksystem som bildar halvöppna och slutna rum kring grusgångarna. Kyrkogården omges av en låg kyrkogårdsmur och en häck samt av en ca 50 år gammal trädkrans som kompletterar motsvarande trädkrans på den gamla delen.

Till miljön hör även gravkapellet byggt som kyrkbod och sockenmagasin senast under början av 1700-talet.

T v: Laga skifteskarta för Bosgårds by 1807. Lantmäteriet, akt nr D 86-5:1. T h: Rystad kyrka och gravkapell/bod från sydväst. Foto Östergötlands museum 2005.

Av en laga skifteskarta från 1807, framgår att den gamla kyrkogården har samma utsträckning som idag, avsevärt större i söder jämfört med i norr. Det i kyrkogårdens sydvästra hörn belägna gravkapellet omnämns i kyrkliga handlingar 1715: ”täcktes den nya kyrkioboden, under med ny och gammal näfwer, ofwan på med halm och torf”. Även om kyrkboden ansågs som ny behövde den ändå nytt tak. Efter 1757 omändrades bodens funktion till sockenmagasin och 1936 togs den i bruk som gravkapell. Troligen är det dagens kapell/bod som avses i den citerade handlingen och den låg med största sannolikhet även då på kyrkogården. Det innebär att kyrkogårdens södra begränsning åtminstone är densamma som under tidigt 1700-tal. Arbetet med den nya kyrkogården inleddes 1952 och den invigdes 1955. (Östergötlands länsmuseum 2005)

Den gamla kyrkogården omges av en kallmurad halvmur av runda, naturklivna och huggna stenblock med bakomliggande motfyllning. Spår efter skjut- och klyvsöm förekommer på stenyterna. Murverket i den utvidgade kyrkogårdsdelen består av väl avpassade stenblock och smala fogar. (Grenberger Byggnadsrestaureringskontor)

Tidigare kända renoveringsarbeten

-

Kulturhistorisk bedömning

Rystad kyrkogård är en stor landsortskyrkogård delad i en ny och en gammal del. Den gamla delen inramas av kyrkogårdsmur och trädkrans, som dock tagits bort i öster för att öka öppenheten mot nya kyrkogården. Mur och trädkrans har ett

mycket högt kulturhistoriskt värde för den samlade kyrkogårdsmiljön, t ex visar muren runt den gamla kyrkogården och muren runt den nya kyrkogården på sin tids murtyper. Enskilda gravvårdar, grusgravar med omgärdning, häcksystem m m är delar av kyrkogårdens historia och enskilda gravvårdar berättar dessutom om Rystad socken och dess invånare.

Kyrka och kyrkogård är skyddade enligt 4 kap Kulturmiljölagen.

Basfakta om projektet

Fastighetsägare/beställare

Åkerbo församling, Svaltingvägen 1, 585 64 Linghem.

Bidrag

Kyrkoantikvarisk ersättning.

Tillstånd från länsstyrelsen

Tillstånd beviljat för renovering av murar på Rystad kyrkas kyrkogård.
Diarienummer 433-10348-16 och beslutsdatum 2016-11-07.

Tidsperiod

Oktober–november 2016.

Problembild / skadebild

Enstaka murskador, i huvudsak på muren runt den äldre kyrkogårdsdelen.

Målsättning med projektet

Renovering av bogårdsmuren med behållande av de olika delarnas karaktär.

Arbetsbeskrivning

Rystad. Renovering av bogårdsmurar 2013. Beskrivning av kyrkogården, beskrivande text som kompletterar ritningar och teknisk beskrivning samt ritningar. Fredriksson arkitektkontor AB, Norrköping.

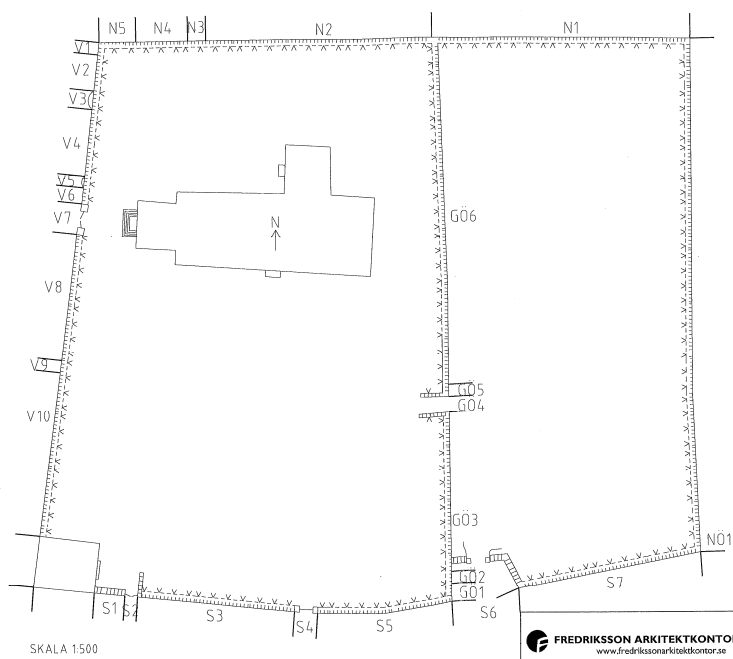
Teknisk beskrivning. Åkerbo församling. Renovering av bogårdsmurar.
Förfrågningsunderlag 2013-10-16. Fredriksson arkitektkontor AB, Norrköping.

Administrativa föreskrifter. Åkerbo församling. Renovering av bogårdsmurar.
Förfrågningsunderlag 2013-10-16. Fredriksson arkitektkontor AB, Norrköping.

Resultat

HELA

FÖRKLARINGAR

- FRISTÅENDE MUR
- STÖDMUR
- HALVMUR (MED SLUTTANDE INSIDA)
- UTBUKTNING

MANGNING ÅTGÄRDER

A: LÖPMETER	243.2
m ² :	273.54
B: LÖPMETER	5.0
m ² :	5.4
C: LÖPMETER	2
D: LÖPMETER	15.0
m ² :	17.0

SKALA 1:500

SKALA 1500 PÅ A3
0 10 20 50
METER

FREDRIKSSON ARKITEKTOR AB
www.fredrikssonarkitektkontor.se

Skolgatan 1A 402 25 Norrköping Tel 011-10 00 66
Nybrogatan 81 114 41 Stockholm Tel 08-23 19 39

RITAD AV: KONSULTERAD AV:
RIN

NORRKÖPING 2013.09.01

BET	ANT	ÄNDRINGEN AVSER	DATUM	SIGN
RYSTAD KYRKA				
BÖGÅRDSMURAR				
RENOVERING				
ÅTGÄRDER				
ÖVERSIKT				
				SKALA 1:500/A3
RITNINGNAMN				AKR
A-RY-HELA				

Översikt med indelning av muren efter åtgärd. Fredriksson arkitektkontor AB, 2013-09-01. Muren med beteckning GÖ6 utgör den östra begränsningen av gamla kyrkogården.

Genomförda arbeten

Åtgärderna har varit relativt begränsade och omfattade inte muren runt kyrkogårdens nya del med undantag av justering av sydvästra hörnet.

Norra muren: i den västra delen finns en igensatt öppning men det är inte känt hur gammal öppningen är. Stenarna i öppningen hade rasat ur och det beslutades att plocka tillbaka stenarna och i övrigt inte åtgärda öppningen. Nordvästra murhörnet har plockats ner och lagts om.

Igensatt öppning i norra muren, före och efter omläggning.

I ett par fall har man gjort avsteg från arbetshandlingen – avsteg som beslutades vid uppstartsmötet. När det gäller västra muren föreskrevs nerplockning av muren på en mindre sträcka. Detta bedömdes inte vara nödvändigt, utan i stället gjorde man en enklare justering av hela muren.

I arbetshandlingarna angavs enbart punktvisa insatser för den västra muren, bl a nermontering av muren i anslutning till trädet i bild (V3 enligt översikt ovan). Bilden visar muren innan åtgärd och på uppstartsmötet beslutades att man istället för att plocka ner muren skulle trycka in den.

Det andra avsteget gäller nya kyrkogårdens norra mur. I handlingarna står: ”Hela den nya, östra delen av muren, N1, är kraftigt in- och överväxt av syrenhäcken på murens krön. Syrenhäcken och hela dess rotsystem, samt all befintlig jord grävs bort till en bredd av 600 mm räknat från stenkantens insida, där murstenarna möter syrenhäcken”. Muren är i gott skick och det beslutades att låta syrenhäcken vara kvar. Enligt förslaget ska syrenhäcken, förutom på föreslagen bredd, sparas och det bedöms att det inte går att förhindra att den brer ut sig igen. Däremot kan man hålla den nere.

T v: Den nya kyrkogårdens norra mur är i gott skick och det beslutades att inte ta bort syrenhäcken på muren. Däremot ska häcken hållas nere. T h: Norra muren vid gamla kyrkogården har en helt annan karaktär än vid nya kyrkogården. Det är viktigt att dessa skillnader bevaras.

I arbetshandlingarna bedömdes inte den södra muren behöva några direkta åtgärder. Enda åtgärden är lagning av sydvästra hörnet vid nya kyrkogården.

Sydvästra murhörnet vid nya kyrkogården före och efter omläggning.

Östra muren vid gamla kyrkogården har enbart förstärkts med skolning, utom när det gäller öppningen mellan gamla och nya kyrkogården. Där plockades muren norr om öppningen delvis om.

Östra muren med öppning mellan gamla och nya kyrkogården. Före justering..

T v: Öppningen mellan gamla och nya kyrkogården. Här gjordes en justering av norra hörnet. T h: Efter justering.

Uppföljning

Eventuella avvikelser från länsstyrelsens beslut

-

Byggnadshistoriska iakttagelser eller erfarenheter gjorda under arbetet

När det gäller den igensatta öppningen i norra muren diskuterades om man skulle ta bort de cementerade kanterna och laga med sten som stämde överens med muren i övrigt. Eftersom det saknas kunskap om öppningens ålder och funktion beslutades det att låta karaktären av igensättning vara kvar.

Godkännande/slutbesiktning

Utfört arbete kan godkännas ur antikvarisk synpunkt.

Medverkande i projektet

Entreprenörer

SM Entreprenad AB i Söderköping.

Antikvarisk medverkan

Östergötlands museum genom antikvarie Anita Löfgren Ek.

Övrigt

Antikvariska kontroller / besiktningar

2016-07-27, 2016-10-17 och 2016-11-18. Besiktningen 2016-07-27 skedde i samband med en allmän genomgång av kyrkor och kyrkogårdar i Åkerbo församling.

Fotodokumentation

Digital fotodokumentation förvaras på Östergötlands museum. Foto där inget annat anges: Anita Löfgren Ek, Östergötlands museum. 2016.

Källor

Grenberger Byggnadsrestaureringskontor. *Bogårdsmurar i Linköpings Stift.*

Östergötlands län. Inventering, del 2. 2004.

Östergötlands länsmuseum. *Kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnader och kyrkomiljöer i Linköpings stift 2006. Rystad kyrka.*

Östergötlands länsmuseum. *Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering 2005. Rystads kyrkogård.*

Landsarkivet Vadstena. Rystads kyrkoarkiv, C:1 1629-1719. (Arkiv Digital)

Östergötlands museums topografiska arkiv.

Övrigt

-

Tekniska uppgifter

Lokal	Rystad kyrkogård
Socken/stad	Rystad socken
Kommun	Linköpings kommun
Län och landskap	Östergötland
Ekonomiska kartans blad	085 68 (8F 6i Rystad)
Typ av uppdrag	Antikvarisk medverkan
Öm dnr	409/16
Öm projektnr	510976
Lst dnr	433-10348-16
Uppdragsgivare	Åkerbo församling
Bidrag	Kyrkoantikvarisk ersättning
Byggnadsantikvarie	Anita Löfgren Ek
Foto	Östergötlands museum
Fältarbetstid	Oktober–november 2016

Dokumentationsmaterial förvaras på Östergötlands museum.

2017:202